

Надруковано:

Вишницька Ю. В. Міфологічні сценарії: до проблеми методології // Літературознавчі студії. Вип. 39. Частина 1: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2013 – 412 с. – С. 185 -193 . **фахове видання**

Ю. Вишницька, канд. філол. наук, доцент,
Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ

МІФОЛОГІЧНІ СЦЕНАРІЇ: ДО ПРОБЛЕМИ МЕТОДОЛОГІЇ

У статті окреслено теоретичний аспект дослідження: методика фреймового аналізу як одного із способів "прочитання" міфологічних сценаріїв, що проходять тривалий час адаптації у соціумі. Описано методику фреймів у текстах символічної та симуляційної міфологічних моделей.

Ключові слова: квест, міфологічний сценарій, символічна модель, симулякр, симуляційна модель, фрейм, фреймовий аналіз.

Невпинна активність і зростаюча актуальність міфу свідчать про постійну його присутність "тут" і "тепер": "Можна уявити собі, що для міфологічної свідомості існує якась "інша реальність", здатна актуалізовуватись у "нашому" просторі і впливати на повсякденне життя людини (або корисно, або шкідливо – залежно від ситуації)" [16]. Міф сприймається сьогодні "як спосіб виходу із соціокультурної кризи, викликані ситуацією переходу" [3].

На думку Ольги Вікторівни Губарьової, міфологічна модель культури може бути представлена у двох формах: символічній та симуляційній. Перша реалізується в індивідуально-авторському мовленні інтерпретатором – "творцем імагінативної реальності, скерованої на відображення та досягнення в міфологічних формах явищ і фактів об'єктивної дійсності" [3], у межах семіотичної системи, структура якої ізоморфна структурі символу. Символ, здатний не залежати від емпіричного рівня, зберігає етнокоди культури і тому є цінним консервантом пам'яті. Стикаючись із дійсністю, символ як смислове ядро діалектично взаємодіє з дійсністю, демонструючи у процесі творчого осмислення реальності референтні заміни.

Другою формою вираження міфологічної моделі є симуляційна, яка за низкою ознак протиставляється символічній: "Ця форма скерована на багаторазове відтворення деіндивідуалізованих смислів, які сприймаються суб'єктом на формально-ритуальному рівні й особистісно не переживаються ним" [3]. Якщо символічна форма репрезентується через семіотичну систему, то симуляційна форма виявляє міфологічну модель через симулякр як "пустий знак": той, що не має референтного виміру.

Як доводять дослідження (зокрема стосовно експлікації симуляційної міфомоделі у політичних, публіцистичних, рекламних і т.п. дискурсах), сьогодні відбуваються "реверсивні процеси": конотації вторинної семіотичної системи й денотати первинної міняються місцями. Ця реверсія призводить до того, що абстрактні смисли у свідомості людини починають сприйматися як

вказівки на явища і предмети навколишньої дійсності, набуваючи тим самим онтологічного статусу" [3]. Процес витіснення симуляційною системою символічної засвідчує декілька аспектів сучасної міфологізації:

- 1) натуралізація як перетворення різноманітних ідей та процес інтенцій в об'єкти реального світу [див.: 3];
- 2) зсув у свідомості людини: справжня дійсність підміняється ілюзорною картиною світу;
- 3) превалююча ілюзорна статична картина світу не спроможна дати зв'язний та цілісний образ мінливої реальності.

Саме реверсивні зміни, що відбуваються внаслідок інформаційної революції, по-перше, уможливають та полегшують маніпуляційні процеси масовою свідомістю з боку тих, хто контролює ці процеси. Таку соціально-психологічно напружену атмосферу суспільства, "інфіковану тривогою, загостреною підозрою, агресією, провокованою заохоченням безмежних свобод та царювання імпульсів" [5, 192-193] описує у своїй статті В'ячеслав Петрович Казміренко "Особистісне прийняття відповідальності в політичному виборі": створена ЗМІ, "віртуальна реальність" "маніпулює ставленнями та думками, створює поняття, ідеї й ідеали, сурогати устремлень, духовних цінностей та етичних норм" [5, 193].

Маніпуляційні процеси у суспільстві нівелюють, спрощують і профанують сакральну символічну міфосистему. Сергій Юрійович Неклюдов засвідчує, що "традиційний символічний світ біднішає й витоптується повсюди в індустріальному, особливо в пост-індустріальному суспільстві. На його місце приходять політичні міфи новітнього часу і міфи масової культури" [16]. Така форма "багаторазового відтворення деіндивідуальних смислів" [16] сприймається суб'єктом на формальному рівні й особистісно не переживаються ним. Тому нівельована, спрощена, профанована й неоміфологізована сакральна символічна система є лише "натяком", "слідом" прецедентного тексту, лише його "спогадом", подекуди ледь упізнаваним. Під час такого міфотворення, за висловом Сергія Юрійовича Неклюдова, зустрічаються дві міфології: "спонтанна" – що "йде знизу, зі всіма притаманними їй комплексами національного самоусвідомлення" (наприклад, обраності / меншовартості) [16], – і міфологія "несправжня, придумана, що конструюється з ідеологічними та політичними цілями всередині окремих груп" [16]. Процеси творення нових міфів ґрунтуються на їхній регулятивній функції, яка полягає у здатності організовувати й регламентувати життя людини в соціумі, бо, як слушно зауважує видатний учений, "міф пропонує людям правила соціальної поведінки, обумовлює систему ціннісних орієнтацій, полегшує перенесення стресів, породжених критичними станами природи, суспільства й індивідуума" [16].

Виходячи з регенеративно-терапевтичної та регуляційно-регламентативної функцій міфу, творці сучасних міфотекстів використовують великий арсенал міфологічних мотивів та сюжетів для конструювання неоміфології. Провідниками міфологічної інформації є як вербальні, так і невербальні тексти. Звичайно ж, трансльоване з архаїки міфологічне повідомлення потерпає різноманітних змін і може бути напрочуд далеким від

прецедентного тексту, навіть ледь упізнаваним (хоча, як підмічає С. Ю. Неклюдов, "кожне нове покоління, як правило, вважає свою версію досить – або навіть найбільш – адекватною "вихідному текстові"" [16].

Символічна міфологічна модель, що реалізується в індивідуально-авторському мовленні інтерпретатором-творцем віртуальної – художньої – реальності, та симуляційна, деіндивідуалізована та десакралізована, вимагають особливостей "прочитання". Розглянемо деякі аспекти методологічної дескрипції одного з різновидів міфологічного повідомлення – міфологічних сценаріїв.

Сьогодні поняття міфологічного сценарію знаходиться лише у стадії наукового осмислення. Останніми десятиліттями невпинно зростає зацікавленість науковців неоміфологією, творці якої з великого міфологічного арсеналу конструюють "нові міфи". Під час "трансляції" архаїчного міфоповідомлення ("одягненого" у нові соціальні та національні "оболонки") через вербальні та невербальні тексти відбуваються зміни початкового сюжету, що призводять до різноманітних "розщеплень" його на "фрагменти", зібрати які до купи потребує певних зусиль. Однак "зчитуваність" прецедентного тексту з "неоміфоконструкту", змодельованого "з ідеологічними та політичними цілями всередині окремих груп" [16], – можлива, і саме пошукам та реконструкції цих міфологічних "уламків" і підпорядковано методологічні розвідки вітчизняних та зарубіжних науковців.

Досліджуючи символічну форму репрезентації міфологічного повідомлення у поетичному дискурсі, Олександр Сергійович Колесник описує ключові та другорядні міфологічні сценарії як компоненти міфологічного простору, що структуруються "навколо певного мега-концепту" (а це, як припускає вчений, дозволяє співвідносити мега-сценарії з традиційними міфологічними мотивами, та більше – "з інформаційним полем людства (ноосферою)") [див. про це: 8, 127-128]. Структурно ототожнюючи квест (як сукупність "типових стратегій навігації індивіда" "в межах національного міфологічного простору") [8, 123] з мега-сценарієм, О. С. Колесник описує, наприклад, квестові сценарії "здобуття магічного артефакту, пошук союзників, встановлення відносин, пророкування" та таке інше [8, 124], що охоплюють "мезо-сценарії Відокремлення, Пригоди, Повернення" [8, 128]. Останні "складаються з ката-сценаріїв (використання магічного предмета / творення закляття, сутичка, спілкування з магічною істотою та ін.). Диференціюючи міфологічні сценарії (мікро- і макрорівнів), О. С. Колесник описує орієнтовні наслідки протікання сценаріїв, успішна реалізація яких (а це стосується у першу чергу мега-сценаріїв) "розв'язує конфлікти і забезпечує збалансованість підсистем [світу], початок нового циклу поступу соціуму, лінгвокультури, цивілізації тощо" [8, 129].

Визначаючи міфологічний сценарій "як конструкт, що є наслідком взаємодії вербалізованих концептів-міфологем і контекстуального висунення певного набору узуальних етнонаціональних ознак відповідних денотатів, "підказаних" власне формою знака-носія – номінативної одиниці, яка реалізує концепт-міфологему" [8, 123] та враховуючи "специфіку внутрішньої організації концептів-міфологем" [8, 123] і "принцип фрактальності, згідно з яким елементи різних ієрархічних рівнів відтворюють конфігурацію один

одного" [8, 123], Олександр Колесник при прочитанні сценаріїв застосовує фреймовий аналіз.

Методика фреймового аналізу сьогодні набуває статусу однієї з найефективніших у когнітивістиці та, так би мовити, "тестується" у літературознавстві. Фрейм як модель-репрезентант "стереотипних, типізованих ситуацій у свідомості людини" [12, 52] ідентифікує нові ситуації [11, 154-155]. Виходячи з можливості застосовувати методику фреймового моделювання на різних мовних рівнях: "від окремих слів до текстів <...> від висловлювань до дискурсу", І. М. Кукса висвітлює структурно-концептуальний аспект мовленнєвого жанру теледебатів [12, 53] як відображення мега- та мікросценаріїв (у термінах О. С. Колесника) "Суперництва та конфлікту". Дослідник ототожнює фрейм "як багатоеlementну когнітивну структуру, що складається з декількох вузлів (позицій, вічок, слотів), один з яких є центральним, тобто таким, що організовує всю іншу інформацію" [4, 17] зі сценарієм "як концептуальною моделлю ситуації, в якій головним конститuentом є подія з її суб'єктом, внутрішніми та зовнішніми характеристиками" [2, 23].

Теорія фреймів використовується "як метод опису мовленнєвих актів" [17, 227], що допомагає розкрити "механізми концептуалізації вербалізованих понять і явищ навколишньої дійсності..." [17, 227]. Як наголошує Ніконова, "кожний фрейм як структура зберігає знання про предметну сферу (фрейм-прототип), а при заповненні слотів знаннями перетворюється на конкретний фрейм події чи явища" [17, 227]. Здатність поєднувати в собі "мовні та позамовні знання про поняття та стереотипні ситуації, що виникають у житті людини" [19, 398], перетворює фрейм на "багатовимірну об'ємну одиницю" – "змістовим каркасом майбутнього висловлювання" [19, 398]. Не випадково Марвін Мінський, описуючи один із типів фреймів, називає його "фреймом сценарію", а сам фрейм кваліфікує як "структуру даних, що виявляє стереотипну візуальну ситуацію" [14; 20].

Звернення до фреймової організації художнього тексту є ефективним під час "визначення фреймових стратегій діалогічного мислення" [1, 1]. Аналізуючи драматичні твори 20 століття, О. В. Авраменко використовує фреймовий аналіз для вивчення семантичного, синтаксичного та прагматичного аспектів семіотичної природи художнього тексту [див. про це: 1, 2].

Як бачимо, застосування методики фреймового аналізу у різних формах функціонування міфологічних сценаріїв (як-то простір художньої літератури, публіцистичний, мас-медійний дискурси) "корегується" фактичним матеріалом. Так, у символічних міфомоделях (художні твори) поняття міфологічного сценарію "наповнюється" фреймами "як інформаційними структурами, що упорядковують загальну структуру концепту" [13]. У ролі фреймів виступають ключові концепти-міфологеми, такі як: "влада", "радість", "шлях", "Бог", "страх", "злочинець", "іноземець", "краса" [див. про це: 13]. Т. В. Луньова розглядає два способи взаємодії фрейма й концепта: фрейм як певний тип концепту (фрейм $\in$ концепт) і як один із способів структурації його змісту, і приходять до висновку, що "використання поняття "концепт" спирається на більш чи менш експліковане розуміння певної когнітивної (ментальної) одиниці

як цілісності; застосування поняття "фрейм" перш за все імплікує структурну членованість аналізованої (ментальної) одиниці" [13].

Розглядаючи функціональні особливості номінативних одиниць англomовних текстів рок-пісень кінця 20 століття й ідентифікуючи їх за функціями: констататори, кваліфікатори, акцентуатори, Олександр Сергійович Колесник зауважує, що автори текстів залучають та вербалізують традиційні концепти-міфологеми давньоанглійської картини світу, що в контексті сучасної рок-культури набувають акцентуалізації в картині світу індивідуалізованих виконавців, а у сучасному британському світогляді витіснились на периферію, як-то "війна", "війна / битва", "звитяга / хоробрість" тощо [див. про це: 9]. Вивченню фреймових структур у літературно-художньому дискурсі присвячено й дисертацію С. В. Козак. Автор досліджує фреймовий комплекс "Людина і Природа" у романах Е. Штрітматтера і Т. Гарді, що є результатом "вербалізації та певного розумового комплексу, спроектованого зі свідомості автора на сторінки твору" [6].

Отож, як символічна (репрезентована творами літератури), так і симуляційна (експлікована у політичному, мас-медійному, публіцистичному дискурсах) міфомоделі послуговуються фреймовим аналізом як одним із ефективних при "прочитанні" міфологічних сценаріїв, що зазнають значних змін під час "трансляції" з прецедентного міфопростору у сучасний соціум.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко О. В. Роль мовленнєвого жанру ПЕРЕКОНАННЯ у фреймовій організації американського драматургічного тексту ХХ ст. / О. В. Авраменко // Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.rusnauka.com/3_KAND_2007/Philologia/18844.doc.htm
2. Багумян О. В. Текстова ситуація "соціальний захист": лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі різностильових англomовних текстів) [Текст]: дис. ...канд. філол. наук: 10.02.04 / Олена Валентинівна Багумян; Київськ. нац. лінгв. ун-т. / О. В. Багумян – Київ, 2004. – 240 с.
3. Губарева О.В. Формы репрезентации мифологической модели культуры в России конца XIX-первой половины XXвв. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Код специальности – 24.00.01. – Белгород, 2006. / О. В. Губарева // Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.dissercat.com/content/formy-reprezentatsii-mifologicheskoi-modeli-kultury-v-rossii-kontsa-xix-pervoi-poloviny-xx-v>
4. Дейк Т. А. ван Язык. Познание. Коммуникация / Т. А. ванн Дейк: [пер. с англ.] / Т. А. ванн Дейк – М.: Прогресс, 1989. – 312 с.
5. Казміренко В. П. Особистісне прийняття відповідальності в політичному виборі / В. П. Казміренко// Наукові студії із соціальної та політичної психології: Збірник статей / Акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології АПН України. – 2003. Вип. 7 (10). – С. 186-198 – ISBN 966-8063-59-2
6. Козак С.В. «Людина і природа» у змалюванні побуту в літературно-художньому дискурсі / С.Козак // Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/vkhnu/Rgf/2011_953/11ksvlhd.pdf
7. Колесник О.С. Лінгвокультурні особливості організації міфологічних просторів / О. С. Колесник // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна - № 848. – Вип. 58. – 2009. – С. 78-82.
8. Колесник О.С. Лінгвокультурні особливості міфологічних сценаріїв – С. 122-134. / О. С. Колесник // Електронний ресурс. Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/zrgf/2009_24/Articles/Kolesnik%20RGF24.pdf
9. Колесник О.С. Функціональні особливості номінативних одиниць вербалізації міфологічних концептів у поетичному дискурсі (на матеріалі англomовних текстів рок-пісень кінця ХХ століття) / О. С. Колесник // Електронний ресурс. Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/1485/1/04koskpd.pdf>

10. Колесник А.С. Языковые средства создания мифологической картины мира: лингвокогнитивный аспект (на материале древнеанглийского эпоса и современных британских художественных произведений жанра фэнтези). – Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – германские языки. – Киевский национальный лингвистический университет, Киев, 2003. / О. С. Колесник // Электронный ресурс. Режим доступа: <http://31f.ru/author-abstract/page,7,227-avtoreferat-yazykovye-sredstva-otrazheniya-mifologicheskoy-kartiny-mira-lingvokognitivnyj-aspekt.html>
11. Кочерган М. П. Загальне мовознавство / М. П. Кочерган. – Київ: Видавничий центр "Академія", 2003. – 464 с.
12. Кукса І.М. Фреймове моделювання мовленнєвого жанру теледебатів / І. М. Кукса// Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – № 9 (220), Ч. II. – Київ, 2011. – С. 52-57.
13. Луньова Т. В. До питання про епістемологічні основи використання поняття "фрейм" у сучасних лінгвокогнітивних дослідженнях / Т. В. Луньова// Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: Зб. наук. праць / Відп. ред.. Н. М. Корбозерова. – К.: Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка, Логос, 2008. – Вип. 13. – С. 195-202
14. Минский М. Фреймы для представления знаний: Пер. с англ. / Под ред. Ф. М. Кулакова / М. Минский – М.: Энергия, 1979. – 151 с.
15. Науменко А.М. Філологічний аналіз тексту (Основи лінгвопоетики). Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / А. М. Науменко – Вінниця: НОВА КНИГА, 2005. – 416 с. – С. 55- 59.
16. Неклюдов С. Ю. Структура и функции мифа / С. Ю. Неклюдов // Мифы и мифология в современной России. Под ред. К. Аймермахера, Ф. Бомсдорфа, Г. Бордюкова. М.: АИРО-XX, 2000. – С. 17-38. // Электронный ресурс. Режим доступа: <http://philologos.narod.ru/myth/nekludov.htm>
17. Никонова Ж.В. Основные этапы фреймового анализа речевых актов / Ж. В. Никонова // Вестник Нижегородского университета им. Н.И.Лобачевского. – 2008. – № 6. – С. 224-228.
18. Пантелей М.В. Фреймовий аналіз понятійного складника лінгвокультурного концепту POLITICIAN/ПОЛІТИК у британському газетному дискурсі / М. В. Пантелей // Электронный ресурс. Режим доступа: <http://bibl.kma.mk.ua/pdf/novitfilolog/13/62.pdf>
19. Тишко О.В., Коцюк Л.М. Лінгвістичний аналіз поняття фрейму / О. В. Тишко, Л. М. Коцюк // Наукові записки Острозької Академії. Серія «Філологія». Випуск 11. — Острог, 2009. – С. 391-399.
20. Чарняк Ю. Умозаключения и знания / Ю.Чарняк // Новое в зарубежной лингвистике. – М., 1983. – Вып. XII. – С. 171-207.

Ю. Вышницкая, канд. филол. наук, доцент
Киевский университет имени Бориса Гринченко, Киев

Мифологические сценарии: к проблеме методологии

В статье очерчен теоретический аспект исследования: методика фреймового анализа как одного из способов "прочтения" мифологических сценариев, которые проходят длительный процесс адаптации в социуме. Описана методика фреймов в текстах символической и симуляционной мифологических моделей.

Ключевые слова: квест, мифологический сценарий, символическая модель, симулякр, симуляционная модель, фрейм, фреймовый анализ

Y. Vyshnytska, PhD, Assistant Professor
Boris Grinchenko University of Kyiv

Mythological scenarios: the problem of methodology

The article outlined a theoretical aspect of the study: a methodology for frame analysis as a way of "reading" the mythological scenarios that last in a long process of adaptation in society. A technique of frames in the texts of symbolic and simulation mythological models were described.

Keywords: quest, mythological script, the symbolic model, simulacrum, simulation models, frame, frame analysis